

CENTRUM OCH PERIFERI I OMVALET – REGIONPOLITIKENS GEOGRAFISKA DIMENSION

DAVID KARLSSON

Vid tiden för omvalet i Västra Götaland 2011 pågick diskussioner i hela landet om möjligheten att genomföra en reform som skulle slå samman ett antal landsting för att istället skapa större regioner med Västra Götaland och Skåne som förebilder. En aspekt som gör sammanslagningsreformer problematiska är osäkerheten kring hur demokratin påverkas av regionernas storlek (Gustafsson och Karlsson 2010). Medborgarnas möjligheter till insyn och aktivt deltagande försvåras ju längre från centrum de befinner sig och de förtroendevaldas arbete kan bli mer krävande när avstånden växer. En regionreform riskerar också skapa geografiska konflikter mellan de gamla länen och mellan centrum och den allt mer avlägsna periferin.

I förhållande till de diskussioner om länsammanslagningar som pågår runt om i Sverige utgör Västra Götaland ett sorts facit. Västra Götaland genomdrev sin sammanslagningsreform för över ett decennium sedan och vi kan nu studera hur förutsättningarna för demokratin ter sig i ett storlän. Tidigare studier har bland annat visat att medborgarnas nöjdhet med demokratin har stigit snarare än sjunkit efter reformens genomförande. Medborgare och politiker är minst lika nöjda med Västra Götalandsregionens demokrati och service som vad man är i mindre landsting. De befäradade konflikterna mellan de gamla länen har inte uppstått. Det är istället partipolitiska konflikter som dominerar den västsvenska regionpolitiken. Ett undantag är möjligen diskussionen om Uddevalla sjukhus, som gjort att medborgare och kommunpolitiker i Norra Bohuslän är något mindre nöjda med regionen (Andersson 2006; Karlsson 2010; Nilsson 2010).

Omvalet 2011 var dock det första tillfälle då Västra Götalands medborgare fick möjlighet att rösta i regionvalet utan inverkan från lokala och nationella valrörelser. Därmed ställdes frågan om regionstorlekens och den geografiska dimensionens betydelse för valdemokratin på sin spets mer än någon gång tidigare. Hur stort är medborgarnas intresse för den regionala demokratin och är verkligen engagemanget lika starkt och valdeltagande lika högt i hela länet? För partiernas del satte regionens geografiska utsträckning valorganisationerna på prov. Det är ansträngande att bedriva en aktiv valkampanj i alla regionens delar, i synnerhet om man redan utkämpat en valbatalj mindre än ett år tidigare och den lokala och nationella dimensionen inte bidrar till att mobilisera de partiaktiva i omvalet. Möjligen är villkoren här olika för olika typer av partier. Rikspartierna har väl inarbetade rutiner för sina valorganisationer medan det för regionala partier, i synnerhet nyetablerade partier, krävs en mycket

större kraftansträngning att etablera en valorganisation. Å andra sidan är det möjligt att de regionala partiernas mobilisering underlättas av möjligheten att med mindre insatser nå relativt sett större framgångar i konkurrens med oengagerade rikspartier.

Den första fråga som ställs i detta kapitel är om valdeltagandet i regionvalet generellt, och i omvalet specifikt, skiljer sig åt mellan Västra Götalands geografiska delar, och mellan regionens centrum och periferi. Och om så är fallet, finns det anledning att tro att skillnaderna kan bero på variationer i den regionala valkampanjens intensitet?

Den andra frågan som kapitlet tar upp rör förutsättningarna för regionala partier att göra sig gällande i omvalet. Underlättar eller försvårar ett separat regionalt val för regionala partier att nå framgång i valet, och vilken roll spelar den geografiska dimensionen i detta sammanhang? I fokus för denna diskussion ligger två regionala partier som i omvalet inte lyckades nå 3-procentspärren: Sjukvårdspartiet och Vägvalet.

Valdeltagande i regionens olika delar – ordinarie val

Centrum och periferi är geografiska begrepp, men ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv är de inte direkt översättbara till geografiska mittpunkter och längdavsstånd. Om man kombinerar geografiska och socio-demografiska perspektiv så blir bilden av Västra Götaland följande: Det otvetydiga centrumet återfinns i residensstaden Göteborg där en tredjedel av västragötalänningarna bor. En hög andel av västragötalänningarna bor också i förortskommuner som gränsar till Göteborg. Dessa kommuner är överlag mycket resursstarka och dess invånare befinner sig ofta i Göteborg. I regionen finns även en handfull andra större kommuner som utgör geografiska centra i sina respektive regiondelar, till exempel Borås, Skövde, Trollhättan och Uddevalla. Här återfinns även Vänersborg som rent formellt är regionens politiska centralort. Resen av regionen består av mindre landsbygdskommuner som i vid mening kan beskrivas som Västra Götalands periferi. Och allra mest perifera är småkommunerna längst bort från Göteborg, i de norra och östra gränstrakterna.

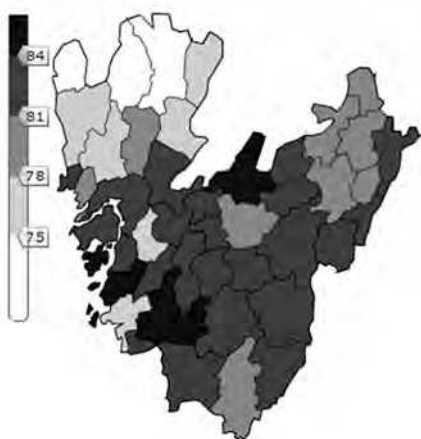
Innan vi tar upp frågan om vilken roll Västra Götalands geografiska dimension spelade för valdeltagandet i omvalet måste vi först undersöka hur det ser ut i traditionella val. Det visar sig här att under ordinarie valår finns en systematisk skillnad i valdeltagande mellan Västra Götalands 49 kommuner (se figur 1). Högst valdeltagande i vart och ett av regionvalen 2002, 2006 och 2010 återfanns i Öckerö följt av Lerum, två resursstarka förortskommuner nära Göteborg. Valdeltagandet i regionvalet i dessa kommuner låg under perioden mellan 82,6 och 86,4 procent. Bland övriga kommuner med högt valdeltagande i regionalvalet återfinns flertalet av Göteborgs övriga förortskommuner.

Notabelt här är dock att Göteborgs kommun i sig själv endast uppvisat ett valdeltagande på 72,9-77,7 procent under åren 2002-2010, och därmed återfinns residensstaden konstant bland de åtta av regionens 49 kommunerna som har lägst valdeltagande. Inom Göteborgs kommun är också variationerna stora, det är i de resurssvaga förorterna som valdeltagandet är som allra lägst. Andra kommuner som

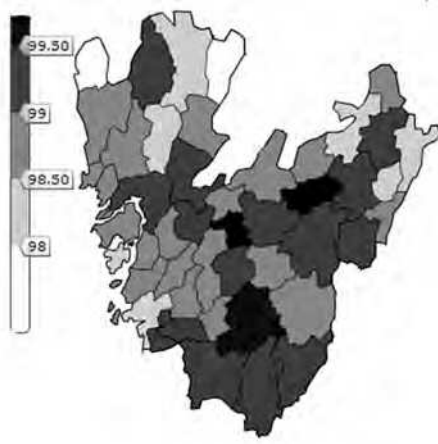
systematiskt har lågt valdeltagande i regionvalet är kommunerna i Dalsland och Norra Bohuslän. Lägst valdeltagande vid samtliga tre ordinarie val på 2000-talet har Strömstad (65,0-75,8 procent). Andelen norska immigranter med rösträtt är förmodligen en faktor som drar ner valdeltagandet i kommuner i nordväst. Men även i kommuner i regionens nordöstra delar, såsom Töreborda, Gullspång och Mariestad, är valdeltagandet konsekvent lägre än i övriga regionen. Detta skulle kunna tyda på att det kan finnas en periferieffekt utöver den norska faktorn.

Men är det så att periferipositionen i regionen gör att valdeltagandet i regionvalet blir lägre, eller är det valdeltagandet generellt som är lägre i dessa kommuner? Svaret på den frågan får vi om vi jämför valdeltagandet i regionvalet med valdeltagandet i kommunvalet under samma år. I figur 2 redovisas för varje kommun hur stor andel av väljarna som röstade i kommunvalet som också röstade i regionvalet. Ju ljusare färgnyans en kommun har, desto lägre är valdeltagandet i regionvalet i relation till kommunvalet.

Figur 1 Valdeltagande i regionvalet 2010 i Västra Götalands kommuner (procent)



Figur 2 Valdeltagande i regionvalet 2010 som procent av valdeltagandet i kommunvalet samma år



Under ordinarie valen 2002-2010 finns inget exempel där valdeltagandet i regionvalet i Västra Götaland har varit högre än valdeltagandet i kommunvalet samma år. Det tre kommuner där det regionala valdeltagandet är som lägst i relation till det kommunala är Strömstad, Åmål och Gullspång, det vill säga kommuner i länets norra periferi. Bland övriga kommuner med stor skillnad mellan region- och kommunval ligger de flesta i samma trakter. Detta resultat skulle kunna indikera att

det faktiskt finns en periferieffekt som påverkar valdeltagandet. Men det ska här understrykas att denna effekt är liten. Den största skillnaden i valdeltagande mellan kommun- och regionval i Västra Götaland under 2000-talet var i Strömstad 2006, då valdeltagandet i kommunvalet var 69,9 procent och i regionvalet 67,1, det vill säga differensen var 2,8 procentenheter eller 4,2 procent. I de flesta andra fall var skillnaden mycket mindre. Den genomsnittliga differensen bland länets kommuner under de tre valen var ett 0,8 procentenheter högre valdeltagande i kommunvalet, vilket ska jämföras med 0,6 procentenheter i riket som helhet. Att skillnaderna inte är större beror sannolikt på den gemensamma valdagen – om man går röstar i kommunvalet skall det mycket till för att man inte också samtidigt lägger en röst i landstingsvalet.

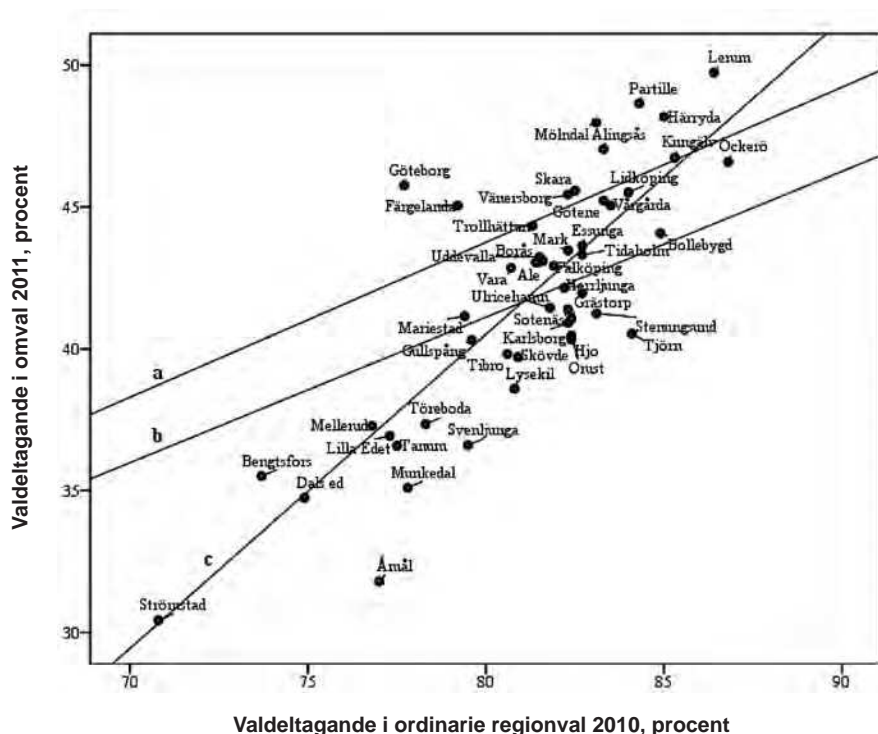
Här bör också noteras att den av kommunerna där skillnaden är som störst mellan kommun- och regionval är residensstaden Göteborg, och här kan vi knappast skylla på en periferieffekt, snarare tvärtom. Om det finns en periferieffekt så är den begränsad och endast noterbar i några få kommuner. Det allt överskuggande resultatet är att valdeltagandet i regionval i Västra Götaland under ordinarie valår förklaras av samma faktorer som kommunvalen, och inte av hur perifer kommunen är inom Västra Götalandsregionen.

Valdeltagande vid omvalet 2011: Centrum-periferieffekter

Skillnader i valdeltagande mellan regionens olika delar är alltså normalt sett betydande under ordinarie valår, men det är endast en liten del av dessa skillnader som direkt kan rubriceras som regionala centrum-/periferieffekter. Men hur såg det ut vid omvalet 2011? Figur 3 är ett diagram som redovisar nivån på det regionala valdeltagandet i Västra Götalands 49 kommuner vid det ordinarie valet 2010 och vid omvalet 2011. I figuren finns även tre linjer utritade. Linje a indikerar vilket valdeltagande en kommun skulle ha 2011 om deltagandet sjunkit med samma nivå som i regionen som helhet (45,3 procent) jämfört med valet 2010. Linje b visar vilket valdeltagande en kommun skulle ha 2011 om deltagandet sjunkit med den genomsnittliga nivån bland de 49 kommunerna (51,4 procent). Linje c är regressionslinjen som representerar det faktiska relationen mellan valdeltagandet 2010 och 2011. Om regressionslinjen (linje c) var parallell med antingen a eller b skulle det innebära att valdeltagandet sjunkit proportionellt i regionens kommuner.

I figur 3 ser vi tydligt att de flesta kommuner ligger nära regressionslinjen (linje c) vilket indikerar att sambandet mellan valdeltagandet 2010 och 2011 är starkt. En korrelationsanalys avslöjar att sambandet på kommunnivå mellan valdeltagandet i det ordinarie regionvalet 2010 och i omvalet 2011 är hela Pearson's $r = 0,81$. Det var alltså i hög utsträckning samma kommuner som hade högst respektive lägst valdeltagande i de båda valen. Att minskningen i valdeltagandet skedde tämligen unisont gäller även om man går ner på valdistriktsnivå (Öhrvall 2011).

Figur 3 Valdeltagande i ordinarie regionval 2010 och i omvalet 2011 i Västra Götalands 49 kommuner (procent)



Men vi ser också att regressionslinjen (linje c) lutar mycket kraftigare än linjerna a och b, vilket indikerar att minskningen av valdeltagandet inte har varit proportionellt. Istället är det så att valdeltagandet 2011 sjönk mer i kommuner där det redan var relativt sett lågt under 2010, medan minskningsgraden 2011 var lägre i kommuner som hade relativt sett högre valdeltagande 2010. Det betyder att de relativa skillnaderna mellan de resursstarka kommunerna i residenstaden Göteborgs närhet och de överlag mer resurssvaga kommunerna i regionens norra periferi stärktes under omvalet.

Den genomsnittliga minskningen av valdeltagandet 2010-2011 bland Västra Götalands 49 kommuner låg på 40,3 procentenheter. Denna genomsnittliga minskning ska jämföras med den totala minskningen av valdeltagandet från 80,6 till 44,1, det vill säga 36,5 procentenheter. Att den genomsnittliga minskningen var större än den totala indikerar att valdeltagandet relativt sett minskade mindre i kommuner med många röstberättigade invånare.

I Tabell 1 redovisas skillnader i valdeltagande 2010-2011 i Västra Götalands centrum och periferi. Göteborg och kommuner som angränsar till Göteborg särredovisas i tabellen. Övriga kommuner delas upp i två grupper efter storlek: de som är större än den genomsnittliga svenska kommunen och de som är mindre. Samtliga kommuner i regionens norra gränstrakter återfinns i den senare kategorin, och det är därför rimligt att se dessa 33 kommuner som Västra Götalands periferi, både geografiskt och demografiskt.

Tabell 1 Valdeltagande i regionval 2010 och 2011 i Västra Götalands olika delar

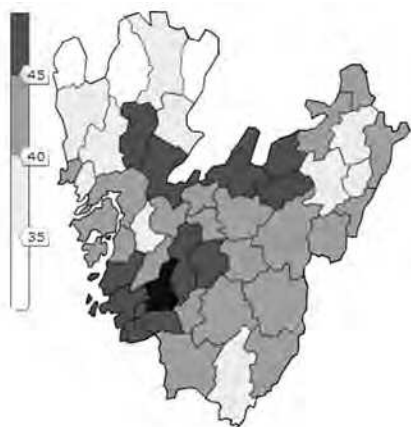
Kommungrupp	Valdeltagande (procent)		Differens i valdeltagande 2010-2011		Antal röstberättigade invånare 2011	Antal kommuner
	2010	2011	Procent-enheter	Deltagande 2011 i procent av 2010		
Göteborg	78	46	33	59	408 541	1
Kommun som gränsar till Göteborg	85	47	38	56	190 399	7
Övrig större kommun (> 32 500 invånare)	82	44	39	54	321 623	8
Mindre kommuner (< 32 500 invånare)	80	40	41	50	325 628	33
Total	81	42	40	51	1 246 191	49
Eta ²	0,26	0,41	0,38	0,43		

Kommentar: Måttet eta² anger hur stor förklaringskraft som denna fyrdelade kommungruppering har i relation till valdeltagandet i de 49 kommunerna.

Kommunernas lokalisering i regionens centrum och periferi hade stor betydelse för hur högt valdeltagandet var i det ordinarie valet 2010, och den geografiska dimensionen blev ännu viktigare under omvalet. Tabell 1 avslöjar att kommungruppsvariabeln under 2010 bidrog till att förklara variationen i valdeltagande mellan kommunerna med 26 procent. För valdeltagandet omvalet 2011, och inte minst för minskningen i valdeltagandet mellan 2010-2011, är förklaringskraften över 40 procent. Kanske är detta ett utslag av ”Tingstens lag” som innebär att förklaringarna till valdeltagande får ett större spelrum vid lågt än vid högt valdeltagande (Tingsten 1937).

I figur 4 illustreras hur högt valdeltagandet i omvalet 2011 var i respektive kommun och figur 5 redovisar hur stor andel av dem som röstade i det ordinarie valet 2010 som gjorde det även 2011. Ju ljusare färg, desto mer sjönk valdeltagandet i kommunen, relativt sett.

Figur 4 Valdeltagande i omvalet 2011 i Västra Götalands kommuner (procent)



Figur 5 Valdeltagande i omvalet 2011 som procent av valdeltagandet i det ordinarie valet 2010



Som figur 5 illustrerar är det slående hur valdeltagandet sjönk minst i Göteborgs-området och i en axel mellan Göteborg och regionhuvudstaden Vänersborg genom centrala Västra Götaland. Det var i kommunerna längs regiongränsen som valdeltagandet sjönk som mest. Centrum-/periferiaspekten accentueras dessutom av vad som inträffade i storstaden Göteborg. Göteborg var den kommun som hade den lägsta procentuella minskningen i valdeltagande. Det betyder att från att vara en av de kommuner som har lägst regionalt valdeltagande blev Göteborg i omvalet 2011 en av de kommuner som hade högst valdeltagande. Att minskningen var mindre i de större kommunerna, och i synnerhet i Göteborg som hyser ungefär en tredjedel av regionens invånare, bidrog kraftfullt till att valdeltagandet i omvalet inte sjönk mer än det gjorde. Det bidrog också till att periferiväljarnas andel av det totala antalet röster sjönk medan centrumväljarnas andel steg. Därmed försvagades också det relativa inflytandet för periferins medborgare.

En effekt av den ojämna minskningen av valdeltagandet är att utjämningsmandaten omfördelas något. I regionvalet i Västra Götaland utses ledamöter till 134 fasta valkretsmandat, där antalet mandat i respektive valkrets bygger på antalet röstberättigade. Därutöver utses ledamöter till 15 utjämningsmandat, och dessa mandat går till de valkretsar där jämförelsetalen är högst. När valdeltagandet i omvalet sjönk minst i Göteborg skedde därför mindre omallokering av mandat till Göteborgs förmån. Valkretsarna i Bohuslän och Skaraborg fick lämna ifrån sig två mandat vardera och tre av dessa tillföll Göteborg och ett Älvsborgs norra. Älvsborgs södra fick lika många utjämningsmandat som tidigare.

På det stora hela är det förstås en marginell förändring. Av de 149 fullmäktigeledamöter som valdes vid det ordinarie valet 2010 återvaldes 128 personer (86 procent) i omvalet 2011, det vill säga 21 nya ledamöter tog plats i fullmäktige. Sjukvårdspartiet miste sina sju mandat från 2010 och dessa platser spreds på de åtta övriga partierna. Femton ledamöter från de åtta riksdagspartierna i 2010 års fullmäktige blev inte återvalda 2011. En närmare kontroll av varifrån de ledamöter som fick lämna respektive inträda i fullmäktige 2011 visar att utöver de tre nya utjämningsmandaten till Göteborg så förbättrades faktiskt representationen från periferikommunerna. De mindre kommunerna fick nämligen fem nya ledamöter, medan andelen ledamöter från de större kommunerna utanför göteborgsregionen minskade med sex, och gruppen ledamöter från Göteborgs kranskommuner minskade med fyra. Dessa förändringar berodde dock främst på vilka ledamöter som lämnat regionpolitiken mellan 2010 och 2011 hur partiernas listor var komponerade.

Valrörelsens intensitet i olika regiondelar

En möjlig förklaring till att valdeltagandet sjönk mindre i Göteborgsområdet och i andra större städer i regionen skulle kunna vara att valkampanjen hade en högre intensitet i dessa kommuner. På en gemensam valdag kan partierna mobilisera sina krafter och informera om sin politik på de tre nivåerna samtidigt. Med tanke på att endast regionvalet stod på spel i omvalet, och partierna redan utkämpat en valrörelse föregående år, vore det inte förvånande om partiernas koncentrerade sina begränsade resurser på de mer väljartäta områdena.

I Omval-SOM 2011 tillfrågades respondenterna om de inför regionvalet tagit del av åtta olika typer av valinformation. Bland annat fick de frågan om de tagit del av valrörelsen via media, via valbroschyrer eller om de hade varit på något valmöte (mer ingående analyser om valrörelsen vid omvalet finns i Severin och Oscarssons kapitel i denna volym). I tabell 2 redovisas hur stor andel av respondenterna i regionens olika delar som tagit del av olika former av information.

Resultaten i tabell 2 visar att skillnaderna mellan valrörelsens intensitet i regionens olika delar tycks vara försumbar, åtminstone med detta sätt att mäta. Skillnaderna mellan regiondelarna är så små att de inte är statistiskt säkerställda utom i ett fall: information via sociala media. Här kan vi slå fast att väljare oftare tar del av denna typ av information i större kommuner, i synnerhet i Göteborg. Att så är fallet är föga förvånande, eftersom medborgare i urbana miljöer har högre utbildningsnivå och bättre tillgänglighet till teknisk infrastruktur än medborgare i landsbygdskommuner. Ålder är också en faktor, och i högskoleorterna, särskilt i Göteborg, finns många inflyttade studenter med intensiva IT-vanor. Paradoxen här är förstås att Internet inte har någon geografisk bindning och att denna typ av information därmed borde vara lika tillgänglig i hela länet. Den geografiska faktorn när det gäller sociala medier är därför på sin höjd indirekt: urbaniseringen har gjort att regionens centrum har lockat till sig en viss kategori av medborgare, och det är de egenskaper som dessa medborgare har som också förklarar deras Internetvanor.¹

Tabell 2 Procent av röstberättigade medborgare som tagit del av olika typer av valinformation inför omvalet 2011 i olika delar av Västra Götaland

Inför regionvalet, gjorde du något av följande?	Kommuner som gränsar till Göteborg		Övriga större kommuner	Övriga mindre kommuner
	Göteborg	Göteborg		
Tog del av valrörelsen i dagspress, radio och tv	67	66	64	63
Läste valbroschyr eller liknande trycksak från något parti	46	43	48	43
Var på valmöte eller annat arrangemang anordnat av något parti	3	2	6	4
Fick personligt besök eller blev uppringd av något parti	5	3	4	3
Tog del av information från partierna eller politiker via sociala medier	15	12	12	8
Besökte något partis valstuga	8	4	7	5
Läste information i Regionmagasinet	22	21	24	28
Tog del av information från Valmyndigheten	37	37	31	38
Procent som ej gjort något av ovanstående	19	21	22	24
Gjort något av ovanstående (genomsnittligt antal aktiviteter 0-8)	2,2	1,9	2,0	2,0
Antal svarspersoner	489-497	221-224	406-419	421-436

De regionala partierna: Sjukvårdspartiet och Vägvalet

Svenska partier kan indelas i två grupper: de som har nationella ambitioner och de vars ambitioner är knutna till en specifik kommun eller region. För samtliga partier gäller att det finns geografiska områden där de har starkare och svagare väljarstöd och, men för de lokala och regionala partierna är den geografiska kopplingen fundamental. Dessa partier har som regel uppstått för att agera i en eller flera politiska frågor kopplade till ett visst lokalsamhälle.

Ingemar Wörlund har tidigare konstaterat att lokala partier är särskilt framgångsrika i kommuner där valdeltagandet är lågt (Wörlund 1999). Och även om det inte finns några teoretiska förklaringar till varför så skulle vara fallet (Erlingsson 2005) är det inte orimligt att anta att det är lättare att locka väljare till icke-etablerade partier när väljarna upplever att mobiliseringstrycket från de traditionella partierna är svagare. Junilistans och Piratpartiets framgångar i Europaparlamentsvalen 2004 och 2009 bär här syn för sägen. Tidigare forskning har visat att Piratpartiets resultat i valet till Europaparlamentet 2009 (7,1 procent) inte kan förklaras som en protest mot etablerade partier utan som ett stöd för partiets politik (Erlingsson och Pers-

son 2011). Ett år senare fick Piratpartiet endast 0,65 procent i riksdagsvalet, ett val där valdeltagandet var betydligt högre och de etablerade partiernas valkampanj var mer intensiv.

Omvalet i Västra Götaland uppvisade det lägsta valdeltagandet i ett kommun- eller landstingsval de senaste 40 åren (se kapitel 2 i denna volym). Omvalet var dessutom ett regionval skilt från de lokala och nationella valen, där de etablerade partiernas mobilisering var lägre än på den allmänna valdagen åtta månader tidigare. Omvalet är därför just ett sådant val där vi förväntar oss att lokala partier kan mobilisera och nå framgång på bekostnad av etablerade partier. Åtminstone borde motståndet från de etablerade partierna vara svagare.

Resultaten från omvalet motsvarar dock på inget sätt denna förväntning. Andelen röster på andra partier än de åtta riksdagspartierna steg endast marginellt mellan 2010 och 2011, från 5,88 till 6,15 procent. I antal röster räknat sjönk väljarstödet för denna grupp av partier med 24 099 röster. Det tycks alltså som om att omständigheterna kring omvalet varken bidrog till att gynna eller missgynna denna kategori av partier.

Men inom ramen för dessa siffror dröjer sig en dramatik som i själva verket bidrog till att avgöra valutgången. Sedan Västra Götaland bildades har ett regionalt parti, Sjukvårdspartiet, varit en nyckelaktör i fullmäktige. Partiet erhöll mandat i regionvalen 1998, 2002, 2006 samt i det underkända valet 2010. Med sin vågmästarposition var Sjukvårdspartiet en bidragande faktor till att det blocköverskridande samarbetet mellan Socialdemokraterna, Folkpartiet och Centerpartiet höll i så många år. Vid valet 2010 förlorade emellertid den blocköverskridande koalitionen sin majoritet. I detta parlamentariskt komplexa läge, där för övrigt även Sverigedemokraterna anslutit som ett nionde parti 2010, ingick Sjukvårdspartiet i ett samarbete med Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Dessa partier bildade en minoritetskoalition som styrde regionen fram till omvalet 2011. Mycket tydde på att Sjukvårdspartiet hade möjlighet att behålla denna nyckelposition även efter omvalet om partiet kunde konsolidera sitt väljarstöd. Men Sjukvårdspartiet erhöll endast 2,8 procent av rösterna i omvalet 2011 och hamnade under 3-procentsspärren. Därmed förlorade partiet alla sina mandat i regionfullmäktige.

Om partiet hade nått upp till 3 procent och därefter valt att fortsätta det tidigare inledda samarbetet med de rödgröna partierna så hade valresultatet medgett att en sådan koalition kunnat styra regionen i majoritet. Om partiet istället hade bytt sida och inlett samarbete med de borgerliga partierna hade denna konstellation troligen fått fler mandat än de rödgröna partierna, och därmed hade den kunnat styra regionen i minoritet. Det fattades endast 1 090 röster för att Sjukvårdspartiet skulle nå upp till 3 procent och därmed få privilegiet att ur en tungan-på-vågen-position avgöra vem som skulle styra regionen.

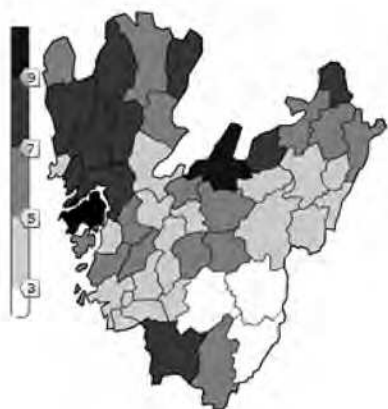
Vad berodde då Sjukvårdspartiets förlust på? En rimlig förklaring är förstås att *partiets sympatier minskade hos medborgarna i perioden mellan valen och under valrörelsen*. Denna förklaring understöds av Göteborgs-Postens två Sifo-undersökningar som genomfördes strax före valet (Göteborgs-Posten 2011-05-04 och 2011-05-13).

Dessa undersökningar visade att Sjukvårdspartiet hade stöd från 2,1 respektive 2,7 procent av väljarna (jämfört med 2,8 procent i omvalet några dagar senare). Om man tror på opinionsmätningarna så skulle alltså sympatierna för partiet ha minskat bland samtliga väljare – inte bara bland de grupper som röstade i valet. Emellertid, i undersökningen Omval-SOM som genomfördes efter omvalet 2011 var det endast 2,1 procent av respondenterna som angav att de hade röstat på Sjukvårdspartiet i omvalet och 1,8 procent som uppgav att de hade röstat på Sjukvårdspartiet i det ordinarie valet ett år tidigare. Denna siffra ska jämföras med partiets faktiska valresultat på 2,8 procent i omvalet 2011 och 4,5 procent 2010. Att andelen väljare i SOM-undersökning var lägre kan så förstås bero på att respondenterna inte mindes, eller inte ville stå för sitt val i undersökningen. Men differensen skulle också kunna bero på sjukvårdspartister är mindre benägna att svara på enkätundersökningar, och att därför även SIFO-undersökningarna kan ha underskattat den faktiska andelen partianhängare i hela väljarkåren inför omvalet 2011.

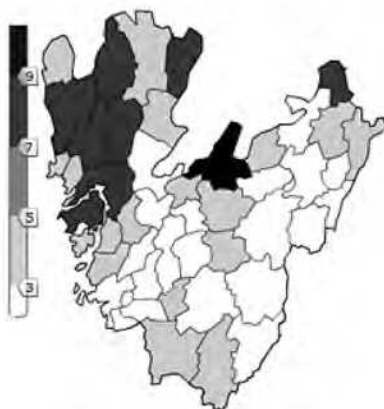
En annan förklaring till Sjukvårdspartiets tillbakagång skulle kunna ha varit att *partiets sympatisörer i högre grad bor i regiondelar där intresset att gå och rösta i regionvalet var lägre*. Sjukvårdspartiets väljarandel i regionvalet sjönk från 4,6 procent 2010 till 2,8 procent i omvalet 2011, en minskning med 1,8 procentenheter eller 39 procent. Sjukvårdspartiets väljarandel sjönk också i samtliga 49 kommuner i Västra Götaland. Den genomsnittliga minskningen på kommunnivå var dock mindre än den totala minskningen: 35,8 procent. Om minskningen hade legat på den nivån i samtliga kommuner skulle partiets resultat hamna på 2,9 det vill säga mycket nära 3-procentsspärren. Att den genomsnittliga minskningen var större än den totala indikerar att partiet tappade mest i kommuner med många röstberättigade invånare. Figur 6 och 7 illustrerar Sjukvårdspartiets väljarstöd i Västra Götalands 49 kommuner i det ordinarie valet 2010 och i omvalet 2011. Ju mörkare färgnyans desto starkare är stödet för Sjukvårdspartiet.

Figurerna avslöjar att Sjukvårdspartiet väl höll sina ställningar i omvalet i de kommuner i Norra Västra Götaland där man traditionellt har sitt starkaste stöd. Men det var också här som valdeltagandet sjönk mest, vilket vi ser om vi jämför resultaten i figur 6 och 7 med dem i figur 5 ovan. Men hur stor betydelse får denna omständighet för Sjukvårdspartiets valresultat? Ett sätt att uppskatta detta är genom att räkna ut hur stor andel av rösterna som partiet skulle få om valdeltagandet i samtliga kommuner istället hade legat på 2010 års nivå. Det visar sig att Sjukvårdspartiets totala väljarandel i omvalet under dessa villkor endast skulle ha förbättrats med 0,05 procent. Det är i och för sig inte oväsentligt när avståndet till treprocentsspärren är så litet, men inte tillräckligt för att nå upp till den. Förklaringen till detta resultat ligger i att en så stor andel av väljarna i Västra Götaland bor i Göteborgsområdet. Detta faktum för med sig att även ganska stora förändringar i valdeltagande i periferikommunerna får mindre betydelse för Sjukvårdspartiets sammanlagda valresultat. Det är istället partiets valförlust från låga värden till ännu lägre i Göteborgsregionen som avgjorde partiets öde.

Figur 6 Sjukvårdspartiets andel av rösterna i regionalvalet 2010 i Västra Götalands kommuner (procent)



Figur 7 Sjukvårdspartiets andel av rösterna i omvalet 2011 i Västra Götalands kommuner (procent)

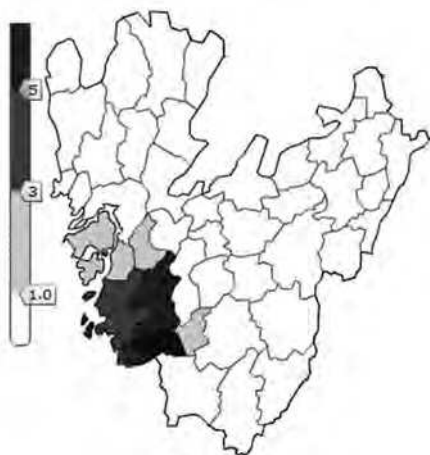


En tredje möjlig förklaring till Sjukvårdspartiets valförlust är att en del av *partiets traditionella sympatisörer röstade på partiet Vägvalet i omvalet*. Vägvalet är lokalt parti som grundades inför valet 2010 i protest mot planerna på att införa trängselavgifter i Göteborg. I kommunvalet i Göteborg 2010 fick Vägvalet stöd från 5,3 procent av väljarna. Vid sidan av att många väljare säkert röstade på Sjukvårdspartiet och Vägvalet på grund av partiernas position i sina respektive hjärtefrågor är det också troligt att båda partierna fick röster som avgavs i protest mot de etablerade partierna. Och för proteströsterna torde Vägvalet ha i högre grad haft ett nyhetens behag än Sjukvårdspartiet.

Vägvalet och Sjukvårdspartiet ingick under det ordinarie valet 2010 i ett samarbete där Vägvalet endast ställde upp i kommunvalet och Sjukvårdspartiet i regionvalet, men där representanter för de två partierna fanns med på gemensamma listor (Göteborgs-Posten 2010-03-29). Detta samarbete hade emellertid upphört inför det regionala omvalet 2011, då Vägvalet ställde upp med en egen lista i konkurrens med Sjukvårdspartiet. Vägvalet erhöll 13 760 röster (2,5 procent) i omvalet och nådde därmed inte heller upp till treprocentsspärren. Men om man kan göra troligt att åtminstone 1 090 av dessa röster hade tillfallit Sjukvårdspartiet om inte Vägvalet hade ställt upp, ja då hade Sjukvårdspartiet nått spärren och blivit vågmästare. Och vice versa hade gällt för Vägvalets del om de fått 2 600 av Sjukvårdspartiets röster. Om de två partierna hade ingått valteknisk samverkan och slagit sina påsar ihop i valteknisk samverkan så hade de fått 5,3 procent och därmed en mycket stark vågmästarställning i regionfullmäktige.

Är det då troligt att så många som 1 090 eller 8 procent av Vägvalets sympatisörer hade röstat på Sjukvårdspartiet om Vägvalet inte hade ställt upp? Det första vi behöver ta reda på för att svara på det är var Vägvalets väljare återfinns. Detta illustreras i figur 8.

Figur 8 Vägvalets andel av rösterna i omvalet 2011 bland Västra Götalands 49 kommuner (procent)



Det visar sig i figur 8 att Vägvalet hämtar sina väljare från en geografiskt avgränsad del av regionen: Göteborgsområdet. Detta är förstås inte överraskande eftersom partiets dominerande fråga rör trängselavgifter i just detta område.

I Göteborgs kommun röstade 7 632 väljare på Vägvalet i omvalet, vilket ska jämföras med Sjukvårdspartiets förlust av väljare sedan 2010 som var -6 776 i samma kommun. I Göteborgs kranskommuner fick Vägvalet 4 881 röster, medan Sjukvårdspartiet förlorade 4 824 röster. Det är slående hur Vägvalets vinster speglar Sjukvårdspartiets förluster i dessa kommuner. Men därmed kan vi förstås inte avgöra att Vägvalets nya väljare kommer direkt från Sjukvårdspartiet.

Ett problem med de enkätundersökningar som genomförts under 2010 och 2011 är att andelen respondenter som stöder endera Vägvalet eller Sjukvårdspartiet är så få att det är svårt att dra några bestämda slutsatser. Men om vi ändå utgår från detta i statistisk mening begränsade underlag är det till exempel möjligt att undersöka hur vägvalsväljare 2011 röstade vid det ordinarie landstingsvalet 2010. Resultaten från Omval-SOM-undersökningen visar att hela 20 procent av vägvalsväljarna 2011 uppgav röstat på ett annat parti än de åtta riksdagspartierna i det ordinarie valet 2010. Eftersom det endast fanns ett regionalt parti av rang i detta val, Sjukvårdspartiet, så är det också troligt att de allra flesta ”övrigrösterna” också tillföll detta parti.

I Medborgarpanelen 2011 visar resultaten att 7,6 procent av dem som inför valet angav att de övervägde att rösta på Sjukvårdspartiet till slut röstade på Vägvalet. Om man sätter lit till dessa resultat verkar det stå helt klart att en betydande andel av tidigare sjukvårdspartister i Göteborgsregionen röstade på Vägvalet i omvalet.

Centrum och periferi i regionpolitiken

Den politiska spänningen mellan centrum och periferi bygger i grunden på avståndet till makten. Ju längre bort ifrån centrum man kommer desto mer angelägen blir man om att säkerställa den egna landsändans välfärd och servicekvalitet. Men i ett urbaniserat samhälle är periferi inte bara en fråga om avstånd, utan också en fråga om relativ styrka. Andelen medborgare i periferin minskar år för år i takt med att medan storstadsområdena växer. Och de socioekonomiska skillnaderna och skillnaderna mellan centrum och periferi ökar ännu snabbare eftersom det är de unga och resursstarka som flyttar till städerna. Västra Götalands areal består idag till 70 procent av kommuner som kan klassas som mindre landsbygdskommuner, det vill säga kommuner som har en mindre befolkning än den svenska medelkommunen och inte ligger inom ett storstadsområde. Men endast 26 procent av regionens röstberättigade väljare 2011 bor i dessa 33 kommuner. Trots att resultaten i detta kapitel visar att valdeltagande normalt är något lägre i denna periferi, och att det under omvalet dessutom sjönk särskilt mycket just här, får inte periferieffekten något stort genomslag på det totala valresultatet. Däremot säger förmodligen dessa resultat en hel del om inställningen till regionpolitiken i Västra Götalands perifera områden. I diskussionen om regionstorlekens betydelse för den regionala demokratin får man alltså inte låta sig missledas av periferins relativt sett höga valdeltagande i ordinarie regionalval.

Ett rimligt antagande är att icke-etablerade lokala och regionala partier gynnas i ”andra rangens val”, det vill säga val med lågt valdeltagande, och svagare engagemang från de etablerade partierna. Om vi använder omvalet i Västra Götaland som test på detta antagande så kommer det dock på skam. Två regionala partier ställde upp i omvalet och båda misslyckades. Sjukvårdspartiet föll ur fullmäktige efter 13 år, och en del av förklaringen var att intresset för regionvalet i partiets styrkeområden var så svagt. Men huvudförklaringen var konkurrensen från ett nytt regionalt parti, Vägvalet. Det är mycket troligt att en betydande andel av Sjukvårdspartiets tidigare sympatisörer röstade på Vägvalet i omvalet. Det är därför högst sannolikt att dessa två partier hade kommit in i fullmäktige om det andra partiet inte hade ställt upp, och ännu större framgång hade de fått om de hade samarbetat.

Sjukvårdspartiet har tidigare fått röster från hela Västra Götaland, även om dess starkaste fästen hela tiden har varit de nordvästra delarna av regionen. I omvalet evaporerade partiets väljarstöd i den södra och östra delen av regionen, i synnerhet i Göteborgsområdet. Vägvalet är ett geografiskt sett ännu mer avgränsat parti – det är i Göteborg och dess kranskommuner som partiet får röster. Sensmoralen är att

för ett icke-etablerat parti i en storregion räcker det inte med ett starkt lokalt fäste för att lyckas i regionvalet – partiet måste övertyga väljarna i hela regionen om sin politiks relevans för att klara treprocentsspärren. Både Sjukvårdspartiet och Vägvalet hade betydande väljarframgångar bakom sig i tidigare val, men i omvalet lyckades inget av dem med detta.

Not

- 1 Det ska tilläggas att om vi istället hade gjort samma jämförelse mellan medborgare i regionens fyra kommunförbund så skulle resultatet bli detsamma, det vill säga inga signifikanta skillnader i valrörelseaktiviteter annat än rörande valinformation via sociala medier, som medborgare i Göteborgsregionen och Skaraborg konsumerar i högre grad än vad man gör i Fyrbodal och Sjuhärad.

Referenser

- Andersson, Ulrika. 2006. Rör inte vårt akutsjukhus. I Lennart Nilsson (red): *Nya gränser*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Erlingsson, Gissur Ó. 2005. "Varför uppstår nya partier?" I Gissur Ó Erlingsson, Anders Håkansson, Karl Magnus Johansson och Ingvar Mattsson (red): *Politiska partier*. Lund: Studentlitteratur.
- Erlingsson, Gissur Ó, och Mikael Persson. 2011. "The Swedish Pirate Party and the 2009 European Parliament Election": Protest or Issue Voting. *Politics* 31 (3):12-128.
- Gustafsson, Anette, och David Karlsson. 2010. *Regionstorlek och demokrati. Möjliga effekter av en sammanslagning mellan Värmland och Västra Götaland*. Vänersborg: Utredning om regionbildning Värmland – Västra Götaland. Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra götlandsregionen.
- Göteborgs-Posten. 20100329. "Sjukvårdspartiet och Vägvalet" (sidan 6)
- Göteborgs-Posten. 20110504. "MP mest uppåt i regionvals-Sifo" (sidan 11)
- Göteborgs-Posten. 20110513. "En Juholt-effekt i regionvalet" (sidan 4)
- Karlsson, David. 2010. "Landstingspolitikerna och den regionala demokratin framtid." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS.
- Nilsson, Lennart. 2010. "Medborgarna och flernivådemokratin i Västsverige." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS, Göteborgs universitet.
- Tingsten, Herbert. 1937. *Political Behaviour*. London: PS King.
- Wörlund, Ingemar. 1999. "Lokala partier i Sverige". *Kommunal ekonomi och politik* 3 (1):51-64.
- Öhrvall, Richard. 2011. *Valdeltagande vid omvalen 2011*. Stockholm: SCB.